

ВОЛИНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ

ЮРИДИЧНИЙ
ФАКУЛЬТЕТ

WYŻSZA SZKOŁA
HANDLOWA W RADOMIU

KATOLICKI
UNIWERSYTET LUBELSKI
JANA PAWŁA II

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
WYŻSZA SZKOŁA HANDLOWA W RADOMIU
KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

*Збірник матеріалів
IX Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Луцьк, 9 грудня 2022 р.)*

Електронне видання на CD-ROM

Луцьк
Вежа-Друк
2022

УДК 341.96:342.7(062.552)

П 78

*Рекомендовано вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 16 від 27.12.2022 р.)*

Оргкомітет конференції:

Цьось А. В. – доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор, ректор Волинського національного університету імені Лесі Українки – голова редакційної колегії; **Демчук А. М.** – кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету – заступник голови редакційної колегії; **Яцишин М. М.** – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права; **Духневич А. В.** – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін; **Фідря Ю. О.** – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінального права і процесу; **Книш С. В.** – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права; **Джурак Л. М.** – відповідальний секретар редакційної колегії.

П 78

Проблеми забезпечення прав і свобод людини : зб. матеріалів ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 9 груд. 2022 р.) / уклад. Л. М. Джурак. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Об'єм даних 1,35 Мб.

ISBN 978-966-940-444-2

Збірник матеріалів є результатом наукових досліджень проблем забезпечення та захисту прав і свобод людини, у тому числі із врахуванням воєнного стану, які стали предметом обговорення на ІХ Міжнародній науково-практичній конференції "Проблеми забезпечення прав і свобод людини" 9 грудня 2022 року у місті Луцьку. Особливу увагу приділено аналізу теоретичних положень та напрацюванню практичних рекомендацій щодо удосконалення чинного законодавства України у сфері захисту прав та свобод людини під час воєнного стану, що створює ефективне підґрунтя для проведення подальших досліджень у цьому напрямку.

Для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, практичних працівників судових та правоохоронних органів.

Матеріали друкуються в авторській редакції.

УДК 341.96:342.7(062.552)

ISBN 978-966-940-444-2

© Волинський національний університет
імені Лесі Українки, 2022
© Джурак Л. М. (укладання), 2022

**СУДОВА ПРАВОТВОРЧІСТЬ: УМОВИ І ПІДСТАВИ ЗДІЙСНЕННЯ
(НА ПРИКЛАДІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ У СПОРАХ ПРО ПРАВА НА НЕРУХОМЕ МАЙНО)**

Д. С. Спесівцев

Матеріал присвячений розгляду умов і підстав здійснення судової правотворчості у контексті судової практики у спорах про права на нерухоме майно.

Ключові слова: *судова правотворчість, нерухомість, судова практика, спори про право.*

Практикуючі у цивільних справах юристи відносяться до судової нормотворчості неоднозначно. Дехто вважає її необхідною, а дехто – результатом зловживання судами своїми правовими можливостями в умовах неоднозначності нормативних положень. На нашу ж думку, у цілому, судову нормотворчість не можна розглядати як негативне явище у праві. Більше того, у випадку її добросовісного здійснення вона, по суті, являє собою санацію нормативного матеріалу, інструмент узгодження нормативних приписів в умовах конкуренції (колізій) нормативних положень або інструмент заповнення прогалин у випадку відсутності чітких правил поведінки учасників цивільних правовідносин у конкретних правових ситуаціях.

В якості однієї з найбільш демонстративних юридичних платформ для розгляду піднятої проблематики виступає цивільний оборот нерухомості, який у силу своєї у тому числі соціальної значимості, а також фінансової ємності вимагає від суддів підвищеної уваги, оскільки порушення прав у цій сфері цивільних відносин пов'язується з підвищеними майновими ризиками для їх учасників. Недарма саме стосовно прав на нерухомість ухвалюються цікаві судові рішення деякі з яких ми розглянемо далі.

Відповідно до пануючої протягом певного часу у сучасній доктрині цивільного права наукової позиції, суди не наділені функціями правотворчості (нормотворення) і при здійсненні правосуддя повинні лише застосувати нормативні положення, які, своєю чергою, є результатом діяльності суб'єктів нормотворення. У цілому такий підхід відповідає поділу влад за законодавчу, виконавчу і судову за якого кожна гілка виконує лише властиві їй функції і не виконує завдання інших гілок.

За такого підходу одним з основних завдань судів виступає забезпечення реалізації в умовах практики моделей поведінки, визначених нормативними положеннями або актами саморегулювання цивільних відносин, у випадку, коли один з учасників відступає від них і у такий спосіб порушує права іншого учасника, який, своєю чергою, звертається до суду за захистом таких прав [1, с. 208–310].

Однак, ефективність правосуддя у таких ситуаціях можлива лише у випадку, якщо суб'єкти нормотворення формують бездоганні моделі поведінки, що позбавлені вад або неточностей. Проте в умовах, коли законодавець у цілому не здатен побудувати «ідеальні» моделі поведінки, ефективність правосуддя при суворому правозастосуванні стає під питання. І причина зазначеного криється не стільки в можливостях законодавця, стільки в природі цивільних відносин, яка детермінує порядок їх правового регулювання.

Йдеться про диспозитивність правового впливу норм цивільного права, яка забезпечує можливість учасникам цивільних правовідносин повністю відійти від запроваджених нормами права моделей поведінки або значно їх доопрацювати, що здатне призвести до створення конструкцій і ситуацій, які чітко не урегульовані законом. Крім того, еволюція цивільних відносин призводить до виникнення нових об'єктів цивільних прав, формування унікальних комбінацій суб'єктивних цивільних прав і обов'язків учасників цивільних правовідносин, що також не сприяє охопленню нормами права всіх можливих моделей поведінки, що складаються між суб'єктами цивільного права.

Окреслене безпосередньо пов'язується із захистом суб'єктивних цивільних прав. В умовах варіативності моделей поведінки існує необхідність їх охоплення захисним інструментарієм.

Хоча, слід визнати, що відносно часто суди вимушені звертатись до «правотворчості» саме у зв'язку з недосконалістю нормативних положень, а саме у зв'язку з конкуруючим (колізійним) регулюванням цивільних відносин або у зв'язку з прогалинами і неточностями при їх упорядкуванні.

В якості прикладу першої з наведених ситуацій виступає переосмислення судами внутрішньої колізії Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», а саме визнання визначення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно як офіційного визнання і підтвердження державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно (п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону), а також ч. 2 ст. 3 Закону

відповідно до якої речові права на нерухоме майно та їх обтяження, що підлягають державній реєстрації відповідно до цього Закону, виникають з моменту такої реєстрації [2, ст.ст. 2, 3].

Дискусії навколо цієї проблеми ведуться до сих пір, що отримало відображення у тому числі на рівні судової практики. Однак, цікавим у цьому ключі є підхід, застосований, зокрема Вищим господарським судом при розгляді справи № 916/2876/16 у ході чого Судом встановлено що відсутність реєстрації рішення господарського суду Одеської області від 09 грудня 2011 року у справі № 9/17-4164-2011 як правовстановлюючого документа у відповідному державному реєстрі, як і скасування такої реєстрації, що була здійснена, за умови чинності судового рішення від 09 грудня 2011 року, не впливає на правовий статус відповідного майна, не позбавляє держави Україна права власності, а тому і не надає прав позивачу щодо володіння, користування чи розпорядження ним та не наділяє його законними інтересами стосовно такого майна [3]. У такий спосіб Суд фактично визначив співвідношення між двома конкуруючими положеннями на користь одного з них, чим упорядкував здійснюваний нормативними положеннями правовий вплив на суспільні відносини.

В якості прикладу другої з наведених ситуацій, а саме нечіткості правового регулювання суспільних відносин, можна навести укладення попереднього договору перед укладенням основного договору купівлі-продажу нерухомості. Відносно часто у сучасній практиці правореалізації потенційні сторони договору купівлі-продажу укладають попередній договір за умовами якого вони беруть на себе обов'язок укласти основний договір і при цьому потенційний покупець також передає продавцю завдаток для забезпечення виконання свої обов'язків.

У сукупності сформована конструкція правовідносин має складний характер і пов'язується з цілою низкою проблем, а саме чи може завдаток використовуватись для виконання зобов'язання, яке ще не виникло? Чи може завдаток встановлюватись попереднім договором? Чи зберігає він чинність після припинення попереднього договору, якщо жодна з його сторін не запропонувала іншій стороні договору текст основного договору купівлі-продажу?

Суди вирішують відповідні справи неоднаково переважно у зв'язку з відсутністю чітких нормативних положень, які б казуально вирішували відповідні проблеми у межах єдиної складної конструкції. Тим не менше, очевидно, що вирішення відповідних проблем повинно здійснюватись через методику фрагментації, яка передбачає розгляд піднятих питань у їх темпоральному співвідношенні, а саме: попередній договір, завдаток, основний договір.

Тим не менше окреслена ситуація створює умови для заповнення існуючих прогалів у правовому регулюванні відповідних відносин і узгодження нормативних приписів різної інституційної у рамках цивільного права належності у ході правозастосування, що у кінцевому рахунку отримує втілення у «судовій правотворчості».

У цілому слід визнати, що на відміну від законодавця та інших суб'єктів нормотворення суд не здатен формувати норми права на засадах «чистого натхнення», тобто з нічого. Це прерогатива законодавця. Лише суб'єкти законодавчої ініціативи можуть сформувати комплекс цивільно-правових положень для регулювання відносин, що на момент їх вступу у силу є взагалі нерегульованими, тобто врегулювати їх «з нуля». Правозастосовна природа суду не дозволяє йому виступити самостійним і незалежним суб'єктом нормотворення. Водночас, в контексті окреслених вище проблем, у ході правозастосовної діяльності, яка передбачає здійснення аналізу обставин справи, а також положень чинного законодавства України у тому числі з використанням інструментарію наукового пізнання, суд, базуючись на запроваджених нормах права або актами саморегулювання моделей суспільних відносин, а також на вихідних принципових засадах цивільно-правового регулювання суспільних відносин, здатен конкретизувати механізм цивільно-правового впливу. У такому випадку отримуємо ситуацію в якій судове право (у вузькому розумінні) формується правозастосовною діяльністю суду.

В якості основних умов судової правотворчості виступають: 1) відсутність чіткої регламентації певних ситуацій нормами об'єктивного права або конкурентне регулювання таких ситуацій різними нормативними положеннями; 2) наділення суду можливість застосовувати розсуд при вирішенні справ.

Водночас в якості основної причини судової правотворчості виступає необхідність здійснення реального та ефективного, а не лише формального захисту суб'єктивних цивільних прав учасників цивільних правовідносин при розгляді судових справ.

Джерела та література:

1. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении. М.: Юрид. лит., 1974. 351 с.
2. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 р. № 1952–IV. Відом. Верхов. Ради України. 2016. № 1. Ст. 9 (зі змінами).
3. Постанова Вищого господарського суду України від 24.10.2017 р., судова справа № 916/2876/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/69775496> (дата звернення: 10.12.2022).

Spiesivtsev D. Judicial law-making: conditions and reasons (based on the judicial practice in disputes over rights to immovable property). *The material deals with conditions and causes of judicial legislation in context of judicial practice in cases about dispute about the rights to immovable property.*

Keywords: *judicial legislation, immovable property, judicial practice, dispute concerns the right.*